

16. Yüzyıl Avrupası ve Vergi İsyanlarının Benzerlikleri

16th Century Europe and The Similarities of Tax Rebellions

Şahin AY

Siirt Üniversitesi Kurtalan Meslek Yüksekokulu Maliye Programı
sahinay@siirt.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3036-2155>

Özet

16. yüzyıl, Avrupa’da feodalizmin yıkılmaya başladığı mutlak monarşilerin güçlendiği bir dönemdir. Ayrıca kapitalizmin doğduğu bir yüzyıldır. Bu yüzyıl Avrupa açısından pek çok ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmeyi barındırmaktadır. Coğrafi keşiflerin ardından yeni zenginleşme unsurları, bitmek bilmeyen savaşlar ve bunların yol açtığı savaş harcamaları ülke ekonomilerini etkilemiştir. Ayrıca bu yüzyılda reform hareketleri ve devamında meydana gelen karşı reform hareketleri de toplumlar üzerinde etkili olmuştur. Bu yüzyılda pek çok Avrupa ülkesinde meydana gelen vergi isyanları bu gelişmeler ile direkt olarak ilişkilidir. Vergi isyanlarının tümünün sadece vergi temelli olmadığı ve pek çok diğer unsur ile ilişkili olduğu görülmüştür. Almanya, Fransa, İngiltere ve İspanya’daki 16. yüzyıl vergi isyanlarının pek çok benzer tarafı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu benzerliklerin ilki sınıf mücadelesidir. Diğer bir ortak özellik vergi adaletsizliği algısının toplumların isyan etmesine neden olduğudur. Ayrıca bu dönemde reform hareketi ile beraber Protestan ve Katolik mezhepleri arasındaki çekişme isyanlara da yansımıştır. Yine bu dönemdeki Kalvinizm düşüncesinin mezhep temelli olduğu fakat sınıf mücadeleleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca bu yüzyılda Avrupa’da var olan ve çok uzun süren savaşların finanse edilmesi adına yapılan vergi düzenlemelerinin topluma adaletli bir biçimde yansıtılmadığı genellikle alt gruplara yansıtıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi İsyanları, Avrupa, 16. Yüzyıl.

Jel Kodları: H20, H71, O52

Abstract

The 16th century was a period in Europe when feudalism began to collapse and absolute monarchies became stronger. It was also the century of the birth of capitalism. This century witnessed numerous economic, social, and political developments for Europe. Following geographical discoveries, new enrichment factors, endless wars, and the resulting war expenses impacted national economies. Furthermore, the reform movements and subsequent counter-reformation movements of this century also had an impact on societies. The tax rebellions that

occurred in many European countries during this century are directly related to these developments. It has been observed that not all tax rebellions were solely tax-based but were related to many other factors. It has been concluded that the 16th-century tax rebellions in Germany, France, England, and Spain shared many similarities. The first of these similarities is class struggle. Another common characteristic is that the perception of tax injustice led to social rebellions. Furthermore, the conflict between Protestant and Catholic sects, along with the reform movement, was reflected in the rebellions during this period. It has also been observed that Calvinist ideas during this period were sectarian but related to class struggle. In addition, it has been seen that the tax regulations made to finance the long-lasting wars in Europe in this century were not reflected fairly in society but were generally reflected on subgroups.

Keywords: Tax, Tax Rebellions, Europe, 16th Century.

Jel Codes: H20, H71, O52

GİRİŞ

Vergi, devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte çok önemli bir hal almıştır. Bu durum ülkelerin en önemli gelir kaynakları arasında olmasının yanında toplumların iktidar ile ilişkisi üzerinde de etkili olmuştur. 1215 yılında Magna Karta’da krallık mutlak yetkileri, ilk defa vergi temelli olarak bazı zümrelerin lehine sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte İngiltere’de kralların meclislerden onay almaksızın vergi koyamayacağı Haklar Dilekçesi ve Haklar Demeci ile sınırlandırılmıştır. Toplumların vergilere olan bakış açıları ve reaksiyonları vergilendirme yetkisi üzerinde etkili olmuştur. Söz konusu reaksiyonlar kimi zaman ülkelerde büyük ayaklanmaların meydana gelmesine ve olumsuz sonuçların doğmasına neden olmuştur. 16. yüzyılda da pek çok dünya ülkesinde vergi isyanları olmuş özellikle Avrupa kıtasında bazı vergi isyanları çok büyük kitlesel hareketlere dönüşmüştür. Çalışmada 16. Yüzyıl Avrupası’na odaklanmanın belli başlı sebepleri vardır. Burjuva sınıfının güçlendiği, feodal yapının güç kaybettiği ve merkantilist ekonominin ülkelerde önem kazandığı bir yüzyıl olan bu dönemde ayrıca mutlak monarşilerin ortaya çıkması pek çok ülkede güç savaşlarının da başladığı bir asır olmuştur. Ayrıca matbaanın bu kıtada yayılması bu dönemde yaşayan insanların bilgiye erişimini arttırmıştır. Bu yüzyılın en önemli olayları arasında yer alan reform hareketlerinin Protestan reformuyla birlikte, Katolik Kilisesi’ne karşı duruşu devamında karşı reform hareketlerinin başlamasına neden olmuş ve bu da Avrupa’da çalkantılı sürece etki etmiştir. Tüm bu gelişmeler neticesinde yüzyıl boyunca kıtanın farklı ülkelerinde meydana gelen isyanlar siyasal ve ekonomik gelişmeler ile paralellik göstermiştir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle 16. yüzyıl vergi isyanları ile ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Devamında bu dönemde Avrupa ekonomisi ve toplumsal yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Sonrasında ise o dönemin önemli vergi isyanlarına yer verilmiş ve bu isyanlar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Vergi isyanları bağlamında hem yerli hem de yabancı literatürde pek çok çalışmaya rastlanılmaktadır. Fakat belirli bir zaman dilimi ve belirli bir coğrafi bölge özelinde yapılan çalışmaların sayısı pek fazla değildir. Bu kapsamda özellikle 16. yüzyılda vergi isyanları temalı çalışmalara literatür taramasında yer verilmiştir. Zagorin (1982) çalışmasında 1500-1660 yılları arasında Avrupa'daki isyanları detaylı biçimde açıklamıştır. Çalışmasında vergi temelli isyanlar arasında yer alan Comuneros, Gabelle, Alman Köylü Savaşı gibi pek çok isyan sadece ekonomik nedenlere değil politik ve dini nedenler ile açıklanmıştır. Bush (2007) çalışmasında 1485-1603 yılları arasında Tudor Hanedanlığı'nın saltanatının erken dönemindeki mali yapıyı ve o dönemde ortaya çıkan vergi isyanlarını incelemiştir. Ağdemir (2017a), çalışmasında 16, 17 ve 18. yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'ndeki vergi isyanlarını incelemiştir. Çalışma bu kapsamda karşılaşılan en detaylı eserlerden biridir. Çalışmada söz konusu ülkelerdeki toplumsal sınıflar, idari dönüşüm ve ülkelerin mali yapıları hakkında bilgiler verilmiş ardından vergi isyanları detaylandırılmıştır. Ağdemir (2017b), 16. yüzyılda Fransa'daki vergi isyanlarına yer verdiği çalışmasında Agen İsyanı, Tithe İsyanı, 1537 Vergi Muafiyetine İtiraz, Gabelle İsyanı, Guyenne İsyanı, Parlement İtirazı, Vivarais İsyanı, Gautiers İsyanı, Ligalar ve Croquant İsyanı'na yer vermiştir. Çalışmada isyanlar, dönemin toplumsal yapısı ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Sofracı ve Çelik (2022) çalışmalarında 16. yüzyılda meydana gelen Agen İsyanı, Şeyh Celal İsyanı, Comuneros İsyanı ve Baba Zünnun Ayaklanmalarına yer vermişlerdir. Çalışmaya konu olan isyanların idari merkezileşmeye ve artan vergilendirmeler sebebiyle ortaya konan tepkilerin sonucu olduğu belirtilmiştir. Eroğlu (2022), 16. yüzyıldaki Alman Köylü Savaşı, Baba Zünnun ve Kalender Çelebi İsyanları ve Tithe İsyanına çalışmasında yer vermiştir. Çalışma kapsamında incelenen isyanlar neticesinde yerel idarecilerin ve din adamlarının neden olduğu ağır vergilerin özellikle kırsalda yaşayanlar üzerinde ağır bir yük oluşturduğu ve bundan kaynaklı olarak isyanların başladığı sonucuna varılmıştır. Bahçe (2022), Perugia İsyanı, Hutteritler İsyanları, Gabelle İsyanları ve 1575 tarihinde meydana gelen Vivarais İsyanı'nı incelemiştir. Sosyo-ekonomik, dinsel, askeri ve psikolojik faktörlerin hem isyanların başlamasına sebep olabildiği hem de isyanların sonucunda ortaya çıktığı çalışmada ifade edilmiştir. Şeren (2022), 1579 ve 1580 yıllarındaki Fransız Vergi Grevleri, Croquant İsyanları, Filipinler Vergi İsyanları ve Rappenkrieg Direnişlerini detaylı biçimde açıklamıştır. Çalışmada vergilerin toplumları tahakküm kültürüne entegre etmenin bir aracı olarak kullanıldığı ve toplumların da bu duruma karşı farklı coğrafyalarda tepkiler verdiği ifade edilmiştir. Sala ve Pijuan (2023) çalışmalarında 14, 15 ve 16 yüzyıldaki Avrupa'da ortaya çıkan vergi isyanlarının sebeplerini ve günümüz vergi isyanları ile ilişkilerini incelemiştir.

2. 16. YÜZYIL AVRUPASINA GENEL BİR BAKIŞ

1492 tarihinde yeni dünyanın keşfi ve 1517 yılında Reform hareketinin başlaması gibi dönüm noktaları 16. yüzyılın Avrupa tarihi açısından önemini gözler önüne sermektedir. Bu gelişmelere

rağmen Avrupa’da Orta Çağ’dan, Modern Çağ’a geçiş bir anda olmamış yavaş yavaş olmuştur. Orta Çağ’da var olan karanlık dünya görüşü hümanist bilginler ve yeni fikirlerin oturması ile birlikte değişim göstermiştir. Kilise eleştirileri 1517 yılında Martin Luther ile birlikte zirveye ulaşmış ve bilimsel bilgi eski yöntemleri kökten değiştirmiştir (Tulga, 2013: 184). Yine bu yüzyıl; eğitim, sanat alanında çok önemli gelişmelerin yaşandığı, ekonomi merkezlerinin değişime uğradığı Rönesans’ın etkisinin olduğu fakat görece azaldığı bir asırdır.

Genel olarak 1500’lü yıllarda bazı istisna lüks mallar dışında yiyecek ithali oldukça sınırlıdır. Avrupalıların o dönem için ne kadar gıda maddesi talebinin olduğunu söylemek güçtür. Fakat nüfus artışının olduğu bilinmektedir. Farklı tahminler olmakla birlikte 1500 yılında toplam dünya nüfusunun 425 milyon olduğu söylenebilir. Bu nüfusun büyük bir kısmı Asya kıtasında yaşamakta olup önemli bir kısım da Avrupa kıtasında yaşamıştır (Roberts, 2010: 289, 290). Mols (1974)’e göre 1500 yılında Avrupa’da 82 milyon civarı insan yaşamakta iken 1600 yılında bu sayı 105 milyona çıkmıştır.

Tablo 1: 16. ve 17. Yüzyılda Avrupa Ülkelerinin Nüfusu

Ülkeler	1500	1600
İspanya ve Portekiz	9,3	11,3
İtalya	10,5	13,3
Fransa	16,4	18,5
Belçika, Hollanda ve Lüksemburg	1,9	2,9
Britanya	4,4	6,8
Almanya	12,0	15,0
İsviçre	0,8	1,0
Balkan Ülkeleri	7,0	8,0
Lehistan	3,5	5,0
İskandinav Ülkeleri	1,5	2,4

Kaynak: Mackenney, 1993: 51).

Not: Rusya dâhil edilmemiştir.

16. yüzyılın başında Avrupa nüfusu Tablo 1’de görülmektedir. Nüfusun en yoğun olduğu yerler Fransa, Almanya ve İtalya’dır. 1600 yılındaki verilere bakıldığında ise her ülkede nüfusun arttığı görülmektedir. 16. Yüzyıl özelinde; coğrafi keşiflerin ardından yeni dünya olarak adlandırılan Amerika kıtasına çok sayıda Avrupalı’nın göç ettiği bilinmektedir. Buna rağmen tüm ülkelere ciddi bir nüfus artışı olduğu tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 2: 16. yüzyıl başında nüfusun sektörel dağılımı

Ülkeler	Kentli	Tarım Sektörü	Tarım Dışı Taşralı
İngiltere	%7	%74	%18
Hollanda	%30	%56	%14
Belçika	%28	%58	%14
Almanya	%8	%73	%18
Fransa	%9	%73	%18
Avusturya/Macaristan	%5	%76	%19
Polonya	%6	%75	%19
İtalya	%22	%62	%16
İspanya	%19	%65	%16

Kaynak: (Allen, 2000: 11).

Bu yüzyılın başında Tablo 2’deki verilere göre Avrupa’da kent nüfusu kırsal nüfusa göre oldukça düşüktür. Tarım sektöründe çalışanların sayısı ise tabloda yer alan tüm ülkelerde yüksektir. Ülkelerin kendi aralarındaki kıyaslama durumu incelendiğinde ise oransal olarak en fazla kentlinin Hollanda’da olduğu görülmektedir. En düşük oran ise Avusturya/Macaristan’dadır.

Bu yüzyılda yetişkinlerde okuma yazma oranları tespit edilirken kendi adıyla imza atabilen yetişkinler referans alınmıştır. Okuma yazma oranı 16. yüzyılın başında Belçika ve Hollanda’da %10, İtalya ve İspanya’da %9, İngiltere, Almanya, Avusturya/Macaristan ve Polonya’da %6 seviyesindedir (Allen, 2009: 53).

16. yüzyılda Avrupa ekonomisinin göstergelerinden biri olan temel imalatla belirgin artışlar olmuştur. Bazı bölgelerde önceki dönemlere göre 5 kat artışlar söz konusudur. Özellikle Orta Avrupa’da gümüş, demir ve bakır daha önceki yıllara kıyasla 4 kat daha fazla çıkarılmıştır. Kırsal üretim özellikle 16 yüzyılın ilk yarısında Kuzey Fransa, İngiltere, Hollanda ve Kuzey İtalya’da yayılmıştır (Merriman, 2020: 49, 50). Wallerstein (2004)’e göre kapitalist dünya ekonomisinin ortaya çıkışı 16. yüzyıldır. Bu yüzyılın en önemli özelliğinin ise uzun vadeli enflasyon olduğunu ifade etmektedir. 1503-1597 yılları arasında Amerika’nın keşfinin ardından getirilen altın ve gümüş fiyatları yüzyıl boyunca sürekli bir artış eğilimindedir. Ayrıca bu yüzyılda faiz oranları 15. yüzyıla göre %5,5’ten %2 seviyesine gerilemiştir.

Yine bu yüzyılda büyük monarşik krallıklar, modern devletlerin ayırt edici bazı özelliklerini kazanmaya başlamışlardır. 15. yüzyılın sonlarında Fransa, İngiltere ve İspanya’da pek çok dönüşüm olmuştur. Bu dönemde iç savaşlar, iktidar mücadeleleri lordların hâkimiyeti özellikle batı Avrupa’da bu yüzyılda sıklıkla görülmüş olup 16. yüzyılın sonlarına kadar bu durumların ertelendiği bilinmektedir (Merriman, 2020: 53). Engels (1978), 16. yüzyıl özelinde meydana gelen savaşların din savaşı olarak adlandırıldığını fakat temelde maddi sınıf çıkarlarından

kaynaklandığını ifade etmiştir. İngiltere ve Fransa'daki çatışmaların sınıf mücadelesi olduğunu; sınıf çıkarlarının ve taleplerinin din ile perdelendiğini belirtmiştir.

Bu dönemde ülkelerin ciddi finansman ihtiyaçları bulunmaktaydı. Fransa, İspanya ve Habsburg Avusturya'sı diğer ülkelere göre daha kolay ordular toplamakta olup savaş dönemlerinde zengin ailelerden borçlanmışlardır. Ayrıca bu dönemde özel vergiler konup, zorunlu borçlar toplanmış ve bazı makamlar satılmıştır. Doğrudan vergilendirme yolu ile kraliyet tarafından savaş finansmanı için konan vergiler, vergilendirilen halkın rızası dâhilinde toplanmıştır. Sınırlı haklara sahip köylüler ise rıza göstermeden de vergi ödemek durumunda kalmışlardır. Alman devletlerinde ise prensler tüketim kapsamında vergiler koymuş olup vergi toplama konusunda soylulardan oluşan meclisin onayını almak durumunda kalmışlardır (Merriman, 2020: 57, 58).

3. VERGİ İSYANLARI

16. yüzyıl Avrupa'sı Rönesans, reform ve coğrafi keşiflerin etkisinde kalan bir dönemdir. Bu yüzyıl hem ekonomik anlamda hem de toplumsal karar alma mekanizmalarının değiştiği bir asırdır. Tarihte pek çok örneğine rastlanan isyan hareketlerinin bu dönem içerisinde vergi temelli olduğu iddia edilen isyanlar ile karşımıza çıktığı görülmektedir. Vergi isyanları vergiye karşı toplumsal bir başkaldırıyı ifade etmektedir. Toplumsal bir olgu olan vergi isyanlarının temelinde vergi grevi ya da literatürde sıklıkla yer alan verginin reddi yatmaktadır.

Tarih boyunca kamu harcamalarının artması durumunda vergi gelirlerinin artması yönünde de çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu durum özellikle verginin mahiyetinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır (Gümü, 2025: 33). Kamu otoritesinin zayıflaması ya da otoritenin kötüye kullanılması durumunda vergi grevine gidilmesi siyasi yapı adına olumsuz ve tehlikeli bir sürecin olmasına neden olmaktadır. Çünkü ortaya çıkan direniş bazı vergilerin kaldırılmasına neden olabilmektedir. Bu durum akabinde düşmanca davranışların sürmesini de getirebilir (Özbilen, 2010: 282). Bir bireyin satın alma gücünde veya ekonomik iktidarında bir azalma söz konusu olduğunda bu durum bireyde rahatsızlığa yol açmaktadır. Verginin temel itibarıyla karşılıksız olması ve cebren alınması bireylerde vergiye karşı bir direnç oluşmasına neden olmaktadır. Mükellefler de mümkün mertebe vergiyi az veya hiç ödememek isterler ve akabinde bu durum bir tepkiyi ortaya çıkarmaktadır. Bu tepki, vergi direnci olarak ifade edilmektedir. Genel itibarıyla vergi direnci kişilerin vergi konusundaki isteksizliğini ve ödeme durumundaki direncini ifade etmektedir (Gök, 2007: 146).

Vergi isyanları vergilerin ortaya çıkardığı psikolojik sebeplerin ve etkilerin ortaya çıkması açısından maliye literatüründe büyük önem taşımaktadır. Tarihsel süreç içerisindeki vergi isyanları incelendiğinde ilk olarak vergi isyanlarında vergiye karşı tepkilerin aleni bir şekilde ortaya konduğu görülmektedir. Devamında vergi isyanlarının kolektif bir hareket olduğu görülmektedir. Ayrıca vergi isyanlarının sadece psikoloji temelli özellikler ve sonuçlar barındırmadığı aynı

zamanda sosyolojik açıdan değerlendirilmeleri gerektiği gerçeği açığa çıkmaktadır (Gergerlioğlu, 2012: 97). Bununla birlikte tarihsel süreçte keyfi vergi uygulamalarının vergi adaleti duygusuna zarar verdiği, vergi yükünün dengeli dağıtılmadığı ve bu durumların toplumsal sorunlara neden olduğu bilinmektedir. Soyluların, askerlerin ve din adamlarının vergi dışı bırakıldığı asıl vergi yükünün esnaf ve çiftçiler üzerine bırakıldığı ve bu uygulamaların vergi adaleti ile ters bir tutum olduğu görülmüştür. Adaletsizlikleri barındıran bir vergi sisteminin hem geçmişte hem de günümüzde toplumu ciddi anlamda olumsuz etkilediği ve sonuçlarının toplumsal düzenin bozulmasına neden olabileceği bilinmelidir (Doğan ve Coşkun, 2002: 33). 16. yüzyıl özelinde pek çok Avrupa ülkesinde vergi isyanları olmuştur. Bu isyanların bir kısmı devletler tarafından kısa sürede bastırılırken kimi isyanlar büyük halk hareketlerine dönüşmüştür.

3.1 Cornwall Ayaklanması (1497)

Cornwall resmiyette İngiltere'ye bağlı olmasına rağmen kendini yarı bağımsız olarak görmüş ve bundan dolayı özel bir statüye sahip bir yer olmuştur. Halen bile Cornwall'da İngiliz karşıtlığı ve özerklik amacı bulunmaktadır. VII. Henry'nin tahtı ele geçirmeye çalışan bir gruba karşılık İskoçya'da savaş başlatmak adına Cornwalllulardan yüksek vergiler talep ettiği bilinmektedir. Cornwalllular ise İskoçya'nın bir tehdit oluşturmadığını bildirip aşırı yüksek vergilerin haksızlık olduğunu söylemiş ve devamında isyan başlatmışlardır. Kral VII. Henry isyancılara karşı 25 bin kişilik ordu kurmuştur. İsyancıların lider ve silah eksikleri bulunmakla birlikte Londra'da isyancılar ve ordu savaşmıştır. İsyancılar mağlup olmuş ve yaklaşık 1000 civarında kişi öldürülmüştür. İsyancıların mağlubiyetine rağmen bir daha Cornwall halkına yüksek vergiler yüklenmemiştir (Coops, 2024). Bu isyan 15. yüzyılın sonunda olmakla birlikte etkileri 16. yüzyılda görüldüğünden çalışmaya dâhil edilmiştir.

3.2 Agen İsyanı (1514)

Agen isyanı, Fransa'da vergiye karşı meydana gelen bir ayaklanmadır. Kasaba konsoloslarının bazı tüketim mallarına ve şaraba gümrük vergisi koymaları sebebiyle başlamıştır. Vergilerin konma amacı savaş koşullarında artan belediye borçlarına bir gelir kapısı bulmaktır. Fakat bu durum halkın tepkisine yol açmış ve halkın belediye binasına saldırmasına neden olmuştur. Bu isyanda kendi kişisel çıkarları için hareket eden görevliler ve yerel oligarşiye karşı; vergi yükü altında ezilen yoksullar karşı karşıya gelmiştir. İsyan iki hafta sürmüş olup devamında bastırılmıştır (Burg, 2004: 145).

3.3 Comuneros Ayaklanması (1520-1521)

İspanya'da vergi toplamakla görevli olan kişilerin vergi miktarını olduğundan daha fazla belirlemeleri, satış vergilerindeki vergi yükünün arttırılması bu isyanın temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte devletin vergi tahsil görevini yabancılara vermesi diğer önemli sebep olmuştur. Castile'de başlayan bu isyan Madrid, Zamara ve Segovia gibi şehirlere de sıçramış olup devlet

görevlilerinin öldürülmesine kadar devam etmiştir. İspanyol hükümeti isyanın başlamasından yaklaşık üç yıl sonra kontrolü tam anlamıyla sağlayabilmiştir (Gökbunar, 2021: 125).

3.4 Alman Köylü Savaşı (1524-1525)

Alman Köylü Savaşı; reform hareketlerinin meydana getirdiği değişikliklerden ilham alınarak Batı Almanya ve Güney Almanya'daki köylüler tarafından başlatılmıştır. Ayaklanma sürecinde bazı köylü grupları tarafından ordular kurulmuştur. İsyen süresince Huldrych Zwingli ve Thomas Müntzer ayaklanmaları desteklemiştir (Britanica, 2025). Savaş döneminde soyluların ve prenslerin Katolik olduğu yerleşim yerlerinde Martin Luther arabulucu rolü oynamış olup halkı ezdikleri için hükümetleri eleştirmiştir. Ayaklananların sadece köylüler olmadığını, Tanrı'nın kendisi olduğunu söylemiştir. İki taraf arasında bir uzlaşma olması ve anlaşmaya varılmasını önermiştir. Fakat ayaklanma Luther'in etkisinin yüksek olduğu Protestan kentlere kadar sıçramıştır. Hatta o dönem Müntzer'in yönetiminde bulunan karargâh, Luther'i sarmak adına onun çok yakınına kurulmuştur (Engels, 1978: 72). Alman Köylü Savaşı özelinde Müntzer'in; Luther'e karşı ticari girişimleri desteklediği bilinmektedir. 1524 yılı sonbaharına kadar içinde bulunduğu süreç kendi ifadesine göre feodalizme ve dinsiz yöneticilere karşı yapılmıştır. Ayrıca erken kapitalist ekonomik modelleri o dönemde benimsemeyen şehirli nüfus dindar grupların yaşam tarzlarını dışlamamıştır. Müntzer'in erken kapitalist girişimcilerin istismarlarının farkında olduğu fakat Braunschweig ilişkilerinden dolayı ekonomik kapsamda önde gelen gruplarla koalisyon sağlamanın çatışmadan öncelikli olduğu düşüncesi ile hareket ettiği bilinmektedir (Lindberg, 2014: 142). Bu ayaklanmanın vergi kökenli tarafı ise ayaklanan köylülerin Tanrı iradesine aykırı olduğunu düşündükleri ondalık vergisinin kaldırılmasını talep etmeleridir. Müntzer; Luther'in eleştirilerine karşılık olarak kilisenin ve Luther'in sivil otoriteler karşısında boyun eğdiklerini ifade eden konuşmalar yapmıştır. Ayaklanmanın sonucunda Katolik ve reformcu prensler birleşerek Müntzer'i yenmişlerdir. Bu ayaklanma neticesinde yüz binden fazla köylü ölmüş, Müntzer kafası kesilerek öldürülmüştür (Merriman, 2020: 130).

3.5 Pilgrimage of Grace İsyanı (1536-1537)

Bu isyan İngiltere'de ortaya çıkmıştır. İsyanın pek çok yönü bulunmaktadır. Parlamantonun 1536 yılında almış olduğu küçük kiliselere el koyma kararı halkı iktidara karşı öfkelenmiştir (Wood, 2002: 50). İsyanın bir diğer ayağını vergiler oluşturmaktadır. Çiftlik hayvanları, gıda ürünleri ve dini ayinler için toplanan vergiler halk tarafından olumlu karşılanmamış ve bir isyana dönüşmüştür. Bununla birlikte evlilik ve defin gibi din temelli uygulamalar için yoksul grupların vergi ödeyememesi isyanı büyütmüş olup 20 bin kişilik isyancı grup o dönemki kral olan VIII. Henry'e karşı isyan etmiştir (Gökbunar, 2021: 125). İsyanı köylüler ile birlikte soylular da katılmıştır. Kral; Norfolk Dükü'ne rağmen uzlaşmak yerine, isyanı sert bir biçimde bastırma yolunu seçmiştir. Bu isyanı, İngiltere'de monarşinin kilise üzerindeki egemenliğinin vergiler üzerindeki etkisi biçiminde yorumlamak mümkündür (Ağdemir, 2017a: 377).

3.6 Gabelle İsyanları (1542-1548)

Gabelle önceleri bazı tarımsal ve endüstriyel ürünlerden alınmakta olup sonrasında Fransa’da tuz üzerinden alınan bir vergi olmuştur. Bireylerin yiyecekleri saklamak, peynir yapmak ve normal tüketimde kullandıkları tuzda; krallık üretimde tekel olmuştur. Bretagne’da ve Fransa’nın güneybatısında krallık dışında üretim yapılmakta ve indirimli satılmaktaydı. Ayrıca bu tuzdan vergi de alınmamaktaydı. Tuzun, krallık ambarlarına getirilmesi ve herkesin ihtiyacı doğrultusunda satılması krallık tarafından zorunlu tutulmuştur. Ülkenin batısında vergi oranı satış fiyatının %20’si ya da %25’i şeklinde uygulanmakta iken krallık deposunda farklı tarifeler uygulanmıştır (Knecht, 1996: 21). Bu durum isyana yol açmış olup, isyan Fransa’nın Bordeaux şehrine sıçramıştır. Yaşanan çatışmaların ardından yedi vergi görevlisi öldürülmüş, isyana katılan yüz elli kişi idam edilmiş ve isyana konu olan tuz vergisi kaldırılmıştır (Gökbunar, 2021: 125).

3.7 Hollanda İsyanı (1567)

Aşağı ülkeler olarak ifade edilen Felemenk ülkeleri İspanya içerisinde çok önemli pozisyonda bulunmuşlardır. O dönemde diğer Avrupa şehirlerine göre özellikle Flandre, Brabant ve Hollanda eyaletlerinde gelişmiş ekonomik yapı, metal, şeker ve baharat ticaretinin fazlalığı gibi sebeplerle kent nüfusu da fazladır. 1540’lı yıllarda Fransa ile süregelen savaşın finansmanı için vergiler, kral tarafından arttırılmıştır. Bu durum bölgede büyük bir karışıklığa neden olmuştur. İsyanın ardından Aşağı ülkeler adı verilen Felemenk ülkelerinde durgunluk yaşanmıştır (Kalkan, 2014: 12, 13).

590

Tablo 3: 1540-1548 Yılları arasında Aşağı Ülkelerdeki Eyaletlerin Vergi Oranları

Eyalet	Oran
Flandre	%33,80
Brabant	%28,76
Hollanda	%12, 96
Artois	%5, 65
Hainault	%5, 47

Kaynak: Blom ve Lamberts, 2006: 118 akt. Kalkan, 2014: 13

Önce I. Carlos’un ardından Kral II. Felipe’nin, Alba Düküyle birlikte mali, dini ve siyasi uygulamaları isyana sebep olmuştur. Alba Dükü isyanı 20 bin asker ile bastırmış ardından isyana katılanlara daha ağır vergi yükleri uygulamıştır. Bu isyandan sonra 1572, 1574 ve 1576 yıllarında yeni isyanlar olmuş ve isyanlar özgürlük mücadelesine dönüşmüştür. Bu sürecin devamında 1609 yılında Hollanda bağımsızlığını kazanmıştır (Gökbunar, 2021: 125). Vestfalya Antlaşması ile tam bağımsızlığa kavuşan Hollanda, zamanla verimli fakat dar olan coğrafi yapısından kaynaklı olarak deniz ticaretine başlamışlardır. Atlantik’te önemli bir güç haline gelen ülke sonraki dönemde İngiltere ile pek çok çekişme yaşamıştır (Gök, Gürcan, 2018: 366).

3.8 Guatiers İsyanı (1580)

Fransa’da yer alan Gautiers köylüleri devlet görevlilerinin baskıcı tutumu ve yüksek vergi oranları sebebiyle isyan etmişlerdir. 1560-1574 yılları arasında Fransa Kralı olan IX. Charles; bazı vergi reformları yapmış olmakla birlikte onun ölümünün ardından göreve gelen III. Henry yeniden halkın yüksek vergi oranları ile mücadele etmesine sebep olmuştur. Artan vergi oranlarından kaynaklı olarak pek çok köylü göç etmiştir. 1586 yılında artan vergi oranları nedeniyle yaklaşık iki yıl süren yeni bir vergi isyanı daha olmuştur. Bu isyan da pek çok köylünün ölümü ile neticelenmiştir (Burg, 2004: 178).

3.9 Vergi İsyanlarının Değerlendirilmesi

Maliye ve ekonomi arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Ekonomik gelişmelerin önemli olduğu dönemlerde devletler daha kolay gelir topladıkları için maliye daha güçlü olmaktadır. Ekonominin daraldığı, ticaretin azaldığı dönemlerde ise bu durumdan devlet maliyeleri de kötü etkilenmiştir. Devlet gelirlerinin giderlerden daha az olması durumunda da ülkeler için mali bunalımdan söz edilmektedir (Pamuk, 2023: 35). Bu durumdan kaynaklı olarak olayların analiz edilmesinde çağın dinamikleri büyük önem taşımaktadır. 16. yüzyıl Avrupa’sı içerisinde birçok yenilik barındırmakla birlikte kendinden önceki yüzyılların da etkisinin görüldüğü bir dönem olmuştur. Bu çağ coğrafi keşiflerden dolayı ithal edilen yeni mallar ile zenginliklerin arttığı, bununla birlikte üretimin de arttığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde Reform ve Rönesans insan davranışları üzerine etki etmiş olup bu etki yaşam biçimlerinde de kendini göstermiştir.

1450-1620 yılları arasında savaşırsız bir yıl geçmemiştir. 1480 ve 1700 yılları arasında; İngiltere 29, Fransa 34, İspanya 36 ve Habsburg İmparatorluğu ise 25 savaşa girmiştir (Tallett, 1997:13; Morris, 1998:7). Bu yüzyılda ordulardaki asker sayısı da artış göstermiştir. Örneğin; Fransız ordusu 1451’de 20 bin askere sahip iken 1558’de 50 bine ve 1610’da 68,5 bine yükselmiş; Hollanda Birleşik Prensliği’nin asker sayısı 1607’de 51 bin seviyesinde iken; 1552’de Alman İmparatoru V. Charles döneminde 150 bin artmıştır (Morris, 1998:8). Savaşların sürekliliği ve ordudaki asker sayılarının artışı ülkelerin yeni gelirlere olan ihtiyacını arttırmıştır.

Reform hareketinin ortaya çıktığı ülke olan Almanya; 16. yüzyılda pek çok şiddet ve siyasi çekişmeye ev sahipliği yapmıştır. Köylüler Savaşı örneğinde olduğu gibi aristokratlar ve manastırlar tarafından insanlara dayatılan yükümlülükler ve yüksek vergi oranlarına reformun da eklenmesi ile birlikte büyük bir ayaklanma meydana gelmiştir. Sonuç itibarıyla köylüler yenilmiş ve yaklaşık yüz bin kişi ölmüştür (Tulga, 2013: 187). Alman Köylü Savaşı’nın sebeplerinden biri vergi olsa da bu savaş aslında köylü ve aristokratlar arasında meydana gelmiş bir sınıf savaşı olma özelliği de göstermektedir. Bu savaşın bir diğer özelliği dini bir savaş olmasıdır. O dönem köylülere Protestanların desteği aşikârdır.

16. yüzyılda Fransa’da ekonomik genişleme dönemi sona ermiştir. Fransa monarşisinin; dinsel ve siyasal mücadelelerinin önemli sebebi bu durumdur. 15. yüzyılın sonu ile 1570 yılları arasındaki dönemde Fransa’nın nüfusu artış göstermiştir. 1570 yılından itibaren ülkenin ekilebilir arazileri azalmıştır. Avrupa nüfusu 16. yüzyılda 100 milyona yaklaşmış ve nüfus yoğunluğu mevcut kaynaklar için bir sorun olmuştur. Bu durum fiyatların tüm Avrupa gibi Fransa’da da artmasına neden olmuştur. Fakat büyük toprak sahiplerinin satın alma gücü etkilenmemiştir. Tarım kaynaklı kazançların düşmesi ile birlikte soyluların köylülerden yol onarımı gibi farklı talepleri başlamıştır (Merriman, 2020: 161). Fransa’da isyanların en büyük toplumsal grubunu köylüler oluşturmaktadır. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından itibaren köylülerin başlattığı isyanların arttığı görülmektedir. Tüccar ve soyluların isyanlarda öncelikle köylülere öncü olduğu ama devamında köylülerin aleyhine hareket ettikleri bilinmektedir. Fransa’da vergi isyanlarının büyük kısmı dolaysız vergilerden kaynaklanırken, dolaylı vergilerden kaynaklananların etki alanlarının daha geniş olduğu kanısına varılmıştır. Agen İsyanı ve Gabelle İsyanı toplumsal sınıfların geniş bir kısmına yayılan isyanlara örnek olmakla beraber bu isyanlara sebep olan vergi uygulamaları geri çekilmiştir (Ağdemir, 2017a: 374). Ondalık olarak ifade edilen ve kazancın %10’u olan ondalıklar ile diğer vergileri 16. yüzyıl Fransasındaki yoksulların ödeyemediği bilinmektedir. Özellikle Fransa’nın güneybatısında yaşayan köylüler 1560-1660 yılları arasında pek çok kez ayaklanmışlardır. Orta ve Güney Fransa’da ise 1594 ve 1595 yıllarında yoksullar tarafından ayaklanmalar olmuştur. Bu ayaklanmaların en temel özelliği sosyal adalet isteğidir (Merriman, 2020: 162). Ayrıca Fransa özelinde vergilerin sınıf oluşumuna katkısının olduğunu söylemek doğru olacaktır (Ağdemir, 2017a: 374). Yine dini eğilimlerin Fransa’da vergi üzerindeki etkisine bakıldığında mezhepler arasında bariz farklılıkların bulunmadığı söylenebilir. Özellikle güney bölgelerde daha çok vergi isyanı olmasının sebeplerinden biri, bu bölgelerin din savaşlarından yoğun bir biçimde etkilenmiş olmalarıdır (Ağdemir, 2017b: 154, 155).

Coğrafi keşifler sayesinde büyük bir avantaj elde etmiş gibi görülen İspanya, 16. yüzyılın en büyük sömürgecilerinden biri olmasına karşın, aşırı gümüş ithalatı ülkede Avrupa’nın en yüksek enflasyonunun yaşanmasına neden olmuştur. Bu durumu, tarım ve imalat sektörlerinin imalat dışında kalması ile eski sanayi şehirlerinin nüfusunun azalması takip etmiştir (Allen, 2022: 24). İspanya içerisinde çalışmada yer verilen isyanlardan biri olan Comuneros isyanı bazı bilim insanları tarafından demokrasi ve özgürlük ideallerinden kaynaklı olarak ilk modern devrim hareketleri arasında görülmektedir. Bazı bilim insanları ise bu isyanı tipik bir vergi isyanı olarak tanımlamaktadır. Comuneros İsyanı devlet yapılanmasına, idari merkezleşmeye ve yüksek vergi oranlarına karşı verilen tepkileri içermekle beraber sonuç olarak İspanyol devletinin kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Devamında vergiler ve idari merkezleşme daha da artmıştır (Sofracı, Çelik, 2022: 101).

İngiltere’de 16. yüzyıl isyanların genel olarak sayısı Fransa’dan daha azdır. Bu durumun sebepleri arasında ülkenin ticarileşme düzeyinin savaş temelli monarşi gerektirmemesinden kaynaklı olarak

ağır vergilere gerek duyulmadığı sayılabilir. Bununla birlikte köylülerin üretim kaynaklı olarak vergi baskısını azaltmış olmaları diğer bir sebeptir. Yine İngiltere’de de sınıfsal isyanların, feodal ilişkilerin yaygın olduğu kuzey bölgelerde olduğu görülmüştür. Güney bölgelerde ise sübvansiyon temelli isyanlara rastlanılmaktadır. Bu durum monarşinin sınırlarının göstergesi olmuştur. Ayrıca İngiliz isyanlarında istisnalar dışında reform karşıtlığının etkili olduğu gözlemlenmiştir (Ağdemir, 2017a: 377). Cornwall isyanı özelinde de merkezileşmenin derinleştirilmesi amacının olduğu görülmektedir. Bölge için önemli olan kalay madenciliğinin bölgeye kazandırdığı özerklik ve kimlik, isyanın ardından ortadan kalkmıştır (Coops, 2024). İngiltere’deki isyanlarda da din olgusunun etkili olduğu, ayrıca isyan edenlerin genellikle köylüler ve soylular olduğu da diğer önemli bir ayrıntıdır (Ağdemir, 2017a: 377).

SONUÇ

16. yüzyıl Avrupa tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Orta Çağ’dan, Yeni Çağ’a geçilen, rönesansın etkilerinin sürdüğü, reform hareketleri ile birlikte Katolik Kilisesi’nin eleştirilerin odağına geldiği devamında karşı reform ile mezhepsel sorunların yaşandığı bir dönemdir. Ayrıca coğrafi keşiflerin ardından eski dünya düzeninin ekonomik anlamda değişime uğradığı ve bir daha eskisi gibi olmayacağı bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde Avrupa’nın önde gelen devletleri arasında yer alan Fransa, Almanya, İspanya ve İngiltere pek çok vergi isyanının görüldüğü ülkelerin başında gelmektedir. Bu isyanların en büyük ortak sebebi vergi kapsamında verilen tepkilerin sadece vergi kaynaklı olmamasıdır. Vergi oranlarındaki bir değişim, yeni vergi türlerinin ortaya çıkışı veya bireylerin vergi yükünün artması tek başına bir tepki sebebi olmamış bunun yanında merkezi yönetime karşı duyulan tepkiler, adaletsizlik düşüncesi, mezhep farklılıkları ve sınıf mücadeleleri bu isyan ve tepkilerin en büyük belirleyicileri olmuştur. Bununla birlikte bu yüzyılda feodalizmin çöküşe geçmesi kapitalizmin ise doğuşu pek çok tepki üzerinde etkili olmuştur. Eski alışkanlıklar ve yeniye uyum sağlayamama veya reddetme özellikle köylülerin süreçte öne çıkmasının nedenleri arasındadır.

16. yüzyılda meydana gelen vergi isyanları bir bütün olarak düşünüldüğünde dönemde Avrupa ülkelerinin çok fazla savaşa girdiği görülmektedir. Bu durum ülkelerin askeri harcamalarının artmasına neden olmuş ve yeni gelir türlerine ihtiyacı da arttırmıştır. Yine vergilerin meşruiyetinin olmadığı fikri halkların büyük tepkiler vermesine neden olmuştur. İngiltere’deki vergi isyanlarında görüldüğü gibi bazı bölgelerin daha önce sağladıkları vergi ayrıcalıklarını kaybetmesi isyana neden olmuştur.

Vergi isyanlarının diğer bir önemli sebebi ise sınıf mücadelesinden kaynaklanmaktadır. İsyarlarda köylülerin ve şehirlerde yaşayan fakat belirli bir ekonomik seviyenin altında kalan gruplar tarafından başlatıldığı görülmüştür. Bu dönemde bazı istisnalar dışında soyluların isyan süreçlerini izledikleri bilinmektedir. İsyanın ilerlemesine göre genel olarak tarafsız bir tavır takındıkları, isyancıların zayıflaması halinde bastırılması yönünde tepkiler koydukları bilinmektedir. Diğer

durum ise 16. yüzyıl Avrupası'nda Hristiyanlık dininin iki önemli mezhebine mensup olan Katolik ve Protestanlar arasındaki gerilimin vergi isyanlarına yansımalarıdır. Bunun en önemli örneği Avrupa tarihi için çok önemli bir yeri bulunan Alman Köylü Savaşı'dır. Mezhep geriliminin vergi adaleti eleştirileri ile birleşmesi pek çok insanın ölümü ile sonuçlanan bir süreç neden olmuştur. Yine 16. yüzyılın başlarında Jean Calvin'in görüşleri doğrultusunda ortaya çıkan Kalvinizm'inde vergi isyanları üzerinde hem dinsel hem de sınıf mücadelesi kapsamında etkisinin olduğu söylenebilir.

Vergi isyanlarının bir diğer önemli özelliği hem isyancıların hem de merkezi yönetimin sertliği olmuştur. İsyancıların pek çok vergi görevlisini ve devlet adamını öldürdüğü bilinmektedir. Bununla birlikte merkezi yönetimlerin sert uygulamaları ve isyanın bastırılmasından sonra uyguladıkları idam gibi cezalar şiddetin iki taraflı olduğunun göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Ağdemir, Z. (2017a). Vergi, sınıf ve isyan: 16.-18. yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu'nda vergi isyanları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Ağdemir, Z. (2017b). XVI. yüzyıl Fransa'sında vergiler ve vergi isyanları. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(2), 122-138.
- Allen, R. C. (2000). Economic structure and agricultural productivity in Europe, 1300–1800. *European Review of Economic History*, 4(1), 1-25. https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:9ef3c3c6-512f-44b6-b74e53266cc42ae2/download_file?safe_filename=Economic%2Bstructure%2Band%2Bagricultural%2Bproductivity%2Bin%2BEurope%252C%2B13001800&file_format=application%2Fpdf&type_of_work=Journal+article
- Allen, R. C. (2009). *The British industrial revolution in global perspective*. Cambridge University Press.
- Allen, R. C. (2022). *Küresel Ekonomi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bahçe, A. B. (2022). On Altıncı Yüzyılda Vergiye Karşı Direniş ve İsyancılar-3. İlkesiz Vergilere Tepkiler Vergi İsyancıları. Ed. Ö. Saraç & G. Y. Şeren. 127-149 İstanbul: Efeakademi Yayınları
- Blom, J.C.H & Lamberts E. (2006). *History of the Low Countries*. New York: Berghahn Books
- Britannica (2025), Köylü Savaşı. <https://www.britannica.com/event/Peasants-War>

- Burg, D. F. (2004). A World History of Tax Rebellions. London-New York: Routledge
- Bush, M. (1991). Tax Reform and Rebellion in Early Tudor England. *History*, 76(248), 379-400.
- Coops (2024). Cornish Rebellion of 1497. <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofEngland/Cornish-Rebellion-1497/>
- Doğan, A., & Coşkun, M. E. (2022). Vergilendirmenin Tarihsel Gelişim Sürecinde Öne Çıkan Vergi İsyanları. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 28-41.
- Engels, F. (1978) Köylüler Savaşı, İstanbul: Payel Yayınları
- Eroğlu, E. (2022). On Altıncı Yüzyılda Vergiye Karşı Direniş ve İsyanlar-2. İlkesiz Vergilere Tepkiler Vergi İsyanları. Ed. Ö. Saraç & G. Y. Şeren. 107-123. İstanbul: Efeakademi Yayınları
- Gergerlioğlu, U. (2012). Vergi İsyanlarının Psikolojik ve Sosyolojik Açısından Değerlendirilmesi: “Poujade Hareketi”, “Viski İsyanı” ve “Erzurum Vergi İsyanları” Örnekleri, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. 95-108. İstanbul, Maliye Araştırma Merkezi Yayını.
- Gök, A. (2007). Vergi Direncinin Gelişimi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 143-163.
- Gök, İ., & Gürcan, F. (2018). İspanya Veraset Savaşları Döneminde Felemenk Diplomasisi ve Osmanlılar. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 7(20), 363-381. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/654219>
- Gökbunar, A. R. (2021). Halk Ayaklanmalarının Şafağı: Vergileme İlkeleri. *Düşüncede ve Uygulamada Maliye Tarihi* Ed. H. Ay. 123-134. Ankara: Nobel Yayınevi
- Gümüş, M. (2025). Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı ve Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme. Ed. Ş. Ay, Maliye Teorisi Çalışmaları 31-55. Ankara: İksad Yayınevi
- Kalkan, M. T. (2014). İsyandan Cumhuriyete: Hollanda'nın İspanya'ya Karşı Bağımsızlık Mücadelesi (1597-1648). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
- Knecht, R. J. (1996). French Renaissance Monarchy: Francis I & Henry II. London: Longman
- Lindberg, C. (2014). Avrupa'da Reform Tarihi. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Mackenney, R. (1993). Sixteenth-Century Europe: Expansion and Conflict, London: Palgrave Macmillan

- Merriman, J. (2020). Modern Avrupa Tarihi. İstanbul: Say Yayınları
- Mols, R. S.J. (1974). Population of Europe, 1500-1700, The Fontana Economic History of Europe, c. II. The Sixteenth and Seventeenth Centuries içinde der. Carlo Cipolla, London: Collins
- Morris, T.A. (1998), Europe and England in The Sixteenth Century, London: Routledge.
- Özbilen, Ş. (2010). Kamu Maliyesi. Ankara: Gazi Kitabevi
- Pamuk, Ş. (2023). Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Roberts, J. M. (2010). Avrupa Tarihi. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Sala, A. R., & Pijuan, P. V. (2023). Contre l'impôt? Les Révoltes Fiscales Dans Les Villes Européennes Des Xive-Xvie Siècles. Histoire Urbaine, 67(2), 5-12.
- Sofracı, İ. E., & Çelik, M. (2022). On Altıncı Yüzyılda Vergiye Karşı Direniş ve İsyanlar-I. İlkesiz Vergilere Tepkiler Vergi İsyanları, 87-104 İstanbul: Efeakademi Yayınları
- Şeren, G. Y. (2022). On Altıncı Yüzyılda Vergiye Karşı Direniş ve İsyanlar-4. İlkesiz Vergilere Tepkiler Vergi İsyanları. 153-174, Ed. Ö. Saraç & G. Y. Şeren İstanbul: Efeakademi Yayınları
- Tallett, F. (1997). War And Society in Early-Modern Europe 1495–1715. London: Routledge
- Tulga, D. (2013). Dünya Tarihi. İstanbul: NTV Yayınları.
- Wallerstein, I. (2004). Modern Dünya Sistemi, Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyıl'da Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri 1. Cilt. İstanbul: Bakış Yayınları
- Wood, A. (2002), The 1549 Rebellions and the Making of Early Modern England, New York: Palgrave.
- Zagorin, P. (1982). Rebels and Rulers, 1500-1660: Provincial Rebellion: Revolutionary Civil Wars, 1560-1660 (Vol. 1-2). Cambridge: Cambridge University Press.